MA'NAVIY-AXLOQIY TARBIYA BOSHQARUVINING STRATEGIK MODELINI AMALIYOTGA JORIY ETISH VA SAMARADORLIGINI BAHOLASH

Panoyeva Niso Yuldoshevna
Buxoro xalqaro universiteti mustaqil tadqiqotchisi

Annotatsiya:
Ushbu maqolada oliy ta'lim muassasalarida (OTM) ma'naviy-axloqiy tarbiya boshqaruvining strategik modelini amaliyotga joriy etish va uning samaradorligini baholash masalalari tizimli ravishda tahlil qilingan. Globallashuv sharoitida talaba-yoshlar dunyoqarashini sog'lom shakllantirish uchun tarbiyaviy jarayonlarni strategik rejalashtirish va prognozlash modellariga o'tkazish zaruriyati asoslab berilgan. Maqolaning maqsadi ma'naviy-axloqiy tarbiya tizimini tizimli yondashuv asosida modellashtirish, uni amalga oshirish mexanizmlarini ochib berish va natijadorlikni aniq ijtimoiy-pedagogik mezonlar yordamida baholash metodikasini taklif etishdan iborat. Tadqiqotda pedagogik modellashtirish, sotsiologik so'rovnoma hamda sifat va miqdor ko'rsatkichlarini qiyosiy tahlil qilish metodlaridan foydalanildi. Ishlab chiqilgan model tarbiyaviy ishlarni tarqoq shakldan yaxlit, maqsadli va monitoring qilinadigan strategik tizimga aylantirish imkonini beradi.

Kalit so'zlar: ma'naviy-axloqiy tarbiya, strategik model, oliy ta'lim, pedagogik menejment, boshqaruv samaradorligi, ijtimoiy-psixologik iqlim, monitoring, talaba-yoshlar.

Bugungi shiddatli globallashuv va raqamli texnologiyalar asrida oliy ta'lim muassasalarining vazifasi faqatgina tor doiradagi mutaxassislik bilimlarini berish bilan cheklanib qolmay, balki jamiyatning intellektual va ma'naviy poydevorini mustahkamlaydigan, milliy hamda umuminsoniy qadriyatlarni o'zida mujassam etgan komil shaxslarni tarbiyalashni ham qamrab oladi. OTMlarda ma'naviy-axloqiy tarbiya jarayonini tashkil etish uzoq yillar davomida rejaviy-tadbirlar majmuasidan iborat bo'lgan an'anaviy va chiziqli xarakterga ega bo'lib keldi, biroq axborot oqimining tezlashishi va yoshlar ongiga salbiy mafkuraviy xurujlarning ortishi mazkur sohada tub islohotlarni amalga oshirishni va boshqaruv tizimini tubdan o'zgartirishni taqozo etmoqda. An'anaviy yondashuv ko'pincha yuzaga kelgan muammolarga nisbatan vaziyatli munosabat bildirish (reaktiv yondashuv) bilan cheklanib, tarbiya jarayonining uzoq muddatli istiqbollarini, kutilayotgan xavf-xatarlarni va jamiyatning ijtimoiy buyurtmasini to'liq prognoz qila olmaydi. Shu sababli, ma'naviy-axloqiy tarbiyani tashkil etishda tizimli, maqsadli va istiqbolga yo'naltirilgan strategik modelni yaratish hamda uni amaliyotga tatbiq etish hayotiy zaruriyatga aylandi. Strategik model – bu shunchaki tadbirlar rejasi emas, balki OTMning umumiy rivojlanish konsepsiyasi bilan uzviy bog'langan, maqsadlar aniqligi, resurslar taqsimoti, ijrochilar mas'uliyati va yakuniy natijalarni baholash mezonlarini o'z ichiga olgan yaxlit intellektual-pedagogik tizimdir. Mazkur modelni amaliyotga joriy etish oliy ta'lim muassasasida tarbiyaviy muhitni tizimlashtirishga, barcha tarkibiy tuzilmalar (rektorat, fakultetlar, kafedralar, tyutorlar korpusi, jamoat tashkilotlari) faoliyatini yagona maqsad yo'lida birlashtirishga va tarbiyaviy ishlarning samaradorligini raqamli hamda konseptual jihatdan aniq o'lchashga zamin yaratadi.

Ma'naviy-axloqiy tarbiya boshqaruvining strategik modelini muvaffaqiyatli joriy etish bir necha bosqichli va murakkab pedagogik jarayon bo'lib, u birinchi navbatda chuqur diagnostika va strategik tahlildan boshlanadi. Modelning dastlabki bosqichida OTMdagi mavjud ma'naviy-psixologik iqlim, talabalarning qadriyatlar tizimi, ularning qiziqishlari, ijtimoiy muammolari va axborot iste'moli madaniyati sotsiologik va psixologik metodlar yordamida har tomonlama o'rganiladi hamda SWOT-tahlil orqali tizimning kuchli va zaif tomonlari, mavjud imkoniyatlar hamda ichki va tashqi xavf-xatarlar aniqlanadi. Mazkur tahlillar asosida modelning konseptual va maqsadli bloki shakllantiriladi, unda davlatning yoshlarga oid siyosati va jamiyat talablaridan kelib chiqqan holda, talabalarda vatanparvarlik, milliy g'urur, huquqiy va estetik madaniyat, korrupsiyaga nisbatan murosasizlik hamda mustaqil fikrlash ko'nikmalarini shakllantirishning aniq strategik maqsadlari belgilab olinadi. Modelning tashkiliy-funksional bloki esa ushbu maqsadlarga erishish uchun mas'ul tuzilmalarning vazifalarini va ularning o'zaro integratsiyalashuv mexanizmlarini qat'iy belgilaydi, bunda an'anaviy "yuqoridan pastga" boshqaruv tamoyili o'rniga, talabalarning o'z-o'zini boshqarish organlari, volontyorlik harakatlari va

klublar faolligiga tayanadigan "pastdan yuqoriga" hamda gorizontal hamkorlik tamoyillari ustuvorlik kasb etadi. Ushbu strategik modelning amaliy faoliyat ko‘rsatishi uchun ta’lim muassasasida zamonaviy media-makon, elektron platformalar va interaktiv muloqot maydonchalari yaratiladi, chunki bugungi kun yoshlari axborotni asosan raqamli muhitdan qabul qiladi va tarbiyaviy ta’sir mexanizmlari ham ushbu muhitga moslashishi shart.

Modelni joriy etish jarayonida tyutorlar korpusi va professor-o‘qituvchilar tarkibining strategik fikrlash hamda pedagogik-menejment ko‘nikmalarini rivojlantirish alohida ahamiyatga ega, zero har qanday mukammal model ham uning bevosita ijrochilari bo‘lgan pedagoglarning motivatsiyasi va kasbiy kompetensiyasiga bog‘liqdir. Strategik boshqaruv doirasida tyutorlar shunchaki hisobot to‘ldiruvchi yoki davomomatni tekshiruvchi nazoratchi emas, balki talabaning shaxsiy rivojlanish traektoriyasini loyihalashtiruvchi, uning ijtimoiy va ma’naviy muammolarini bartaraf etishda ko‘maklashuvchi mentor va fasilitator sifatida namoyon bo‘ladi. Model doirasida pedagogik xodimlarning tarbiyaviy faoliyatini metodik jihatdan qo‘llab-quvvatlash tizimi yo‘lga qo‘yiladi, ularga guruhlarda ijtimoiy-psixologik treninglar o‘tkazish, keys-stadi texnologiyalari, loyihaviy ta’lim va zamonaviy media-instrumentlardan foydalanish metodikasi o‘rgatiladi. Tarbiyaviy ishlarning strategik modelida har bir talabaning individual xususiyatlari, uning ijtimoiy kelib chiqishi, oilaviy sharoiti va psixologik holati e’tiborga olinib, "hech kim e’tibordan chetda qolmaydi" degan insonparvarlik tamoyili asosida faoliyat tashkil etiladi. Bu jarayonda iqtidorli yoshlarni qo‘llab-quvvatlash va ularning yetakchilik salohiyatini oshirish bilan bir qatorda, yot g‘oyalar ta’siriga tushib qolish xavfi yuqori bo‘lgan, ijtimoiy himoyaga muhtoj yoki tartibbuzarlikka moyil talabalar bilan manzilli, korreksion va profilaktik ishlar strategik reja asosida tizimli ravishda olib boriladi.

Strategik modelning hayotiyligi va uning kutilgan natijalarni berayotganligini aniqlash maqsadida samaradorlikni baholashning ko‘p mezonli va ob’ektiv tizimini yaratish hamda amaliyotga joriy etish talab etiladi, chunki to‘g‘ri baholanmagan jarayonni boshqarib ham, rivojlantirib ham bo‘lmaydi. Ma’naviy-axloqiy tarbiya samaradorligini baholashda faqatgina miqdoriy ko‘rsatkichlar (masalan, o‘tkazilgan tadbirlar yoki unda qatnashgan talabalar soni) bilan cheklanish pedagogik jarayon haqida noto‘g‘ri yoki yuzaki tasavvurlar paydo bo‘lishiga olib kelishi sababli, sifat indikatorlariga va talabalar shaxsidagi real o‘zgarishlarga asosiy e’tibor qaratiladi. Baholash tizimi uchta asosiy mezonlar blokini o‘z ichiga oladi: kognitiv-intellektual mezon (talabalarning huquqiy, siyosiy, ma’naviy bilimlari, milliy tarix va qadriyatlarni bilish darajasi), motivatsion-qadriyatli mezon (talabalarning vatanparvarlik tuyg‘ulari, daxldorlik hissi, insonparvarlik fazilatlari va yot g‘oyalarga nisbatan mafkuraviy immuniteti) hamda xulq-atvoriy-amaliy mezon (talabalarning ijtimoiy faolligi, volontyorlik harakatlaridagi ishtiroki, jamoat ishlaridagi tashabbuskorligi, oliy ta’lim muassasasi ichki tartib-qoidalariga va odob-axloq kodeksiga rioya qilish darajasi). Mazkur mezonlar bo‘yicha ma’lumotlar har semestr va o‘quv yili yakunida sotsiologik testlar, anonim so‘rovnomalar, ekspert baholashlari, talabalar portfoliosi tahlili hamda muassasadagi huquqbuzarliklar yoki intizomiy jazo holatlarining statistik dinamikasi asosida to‘planadi va umumlashtiriladi.

To‘plangan sifat va miqdoriy ma’lumotlarni matematik-pedagogik modellashtirish va statistik tahlil usullari yordamida qayta ishlash strategik modelning samaradorlik koeffitsiyentini aniqlash imkonini beradi hamda boshqaruv apparatiga kelgusi davr uchun strategik rejalarni korreksiya qilish uchun asos bo‘ladi. Agar baholash natijalari ma’lum bir yo‘nalishda (masalan, huquqiy madaniyat yoki yoshlarning kitobxonlik darajasida) pasayish tendensiyasini ko‘rsatsa, strategik model doirasida o‘sha yo‘nalishdagi ishlar qayta ko‘rib chiqiladi, resurslar qayta taqsimlanadi va ta’sirchanroq pedagogik texnologiyalar amaliyotga kiritiladi. Shuningdek, samaradorlikni baholash tizimi har bir fakultet, kafedra va tyutor faoliyatining reytingini shakllantirishga xizmat qiladi, bu esa xodimlarni moddiy va ma’naviy rag‘batlantirish, ilg‘or tajribalarni ommalashtirish hamda boshqaruvda shaffoflik va raqobat muhitini yaratishda muhim rag‘batlantiruvchi omil bo‘lib xizmat qiladi. Raqamli monitoring tizimlarining joriy etilishi natijasida inson omili va sub’ektiv baholash mezonlarining ta’siri minimal darajaga tushiriladi, bu esa o‘z navbatida ma’naviy-axloqiy tarbiya sohasidagi rasmiyatchilik va soxta hisobotbozlikka butunlay barham beradi.

Xulosa o‘rnida ta’kidlash joizki, oliy ta’lim muassasalarida ma’naviy-axloqiy tarbiya boshqaruvining strategik modelini joriy etish va uning samaradorligini tizimli baholash ta’lim-tarbiya

sifatini tubdan yaxshilash va davlatning yoshlar siyosati strategik maqsadlariga erishishning muhim shartidir. Ushbu model tarbiyaviy ishlarni sistomasiz va tasodifiy tadbirlar majmuasidan maqsadli yo‘naltirilgan, prognoz qilinadigan va aniq o‘lchanadigan strategik jarayonga aylantiradi. Pedagogik boshqaruvga bunday ilmiy va tizimli yondashuvning tatbiq etilishi oliy ta’lim muassasalarida sog‘lom ijtimoiy-ma’naviy muhitni barqaror saqlash, yoshlarning intellektual salohiyatini yuksak axloqiy fazilatlar bilan uyg‘unlashtirish hamda mamlakat taraqqiyoti uchun mas’uliyatni o‘z zimmasiga olishga qodir barkamol avlodni tarbiyalashga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR (APA FORMATIDA)

1. Kaplan, R. S., & Norton, D. P. (2001). The strategy-focused organization: How balanced scorecard companies thrive in the new business environment. Harvard Business School Press.
2. Musurmonov, R., & Xodjayev, B. O. (2022). Tarbiyaviy ishlar metodikasi va uni tashkil etishda zamonaviy yondashuvlar. Cho‘lpon nomidagi NMIU.
3. Tojiyev, M., & Ziyayeva, M. (2025). OTMlarda KPI tizimi: muammo va yechimlar. Pedagogik mahorat, (3), 112–119.
4. Armstrong, M. (2020). Armstrong's handbook of performance management: An evidence-based guide to delivering high performance (7th ed.). Kogan Page.
5. Asqarova, O. M. (2022). Gumanistik pedagogika asosida talabalar ma’naviy-axloqiy madaniyatini shakllantirish. Turon-Iqbol.
6. Ergashev, I., & Farxodjonova, N. (2021). Integration of national culture in the educational process of higher education institutions. Journal of Higher Education and Scientific Research, 3(1), 12–19.
7. Ibragimov, X. I., & Abdullayeva, Sh. A. (2023). Pedagogika nazariyasi va amaliyoti. Fan va texnologiya.
8. Mavlonova, R., Rahmonqulova, N., & Matnazarova, K. (2022). Tarbiyaviy ishlar metodikasi. Ma’naviyat nashriyoti.
9. Neely, A., Adams, C., & Kennerley, M. (2002). The performance prism: The scorecard for measuring and managing business success. Financial Times Prentice Hall.
10. Rustamov, K. J. (2024). Oliy ta’limda tarbiyaviy jarayonlarni strategik loyihalashtirish modeli. Zamonaviy ta’lim, (5), 22–29.
11. Saidov, A. X. (2023). Yoshlar mafkuraviy immunitetini mustahkamlashda ijtimoiy-pedagogik monitoring tizimi. O‘zbekiston Milliy universiteti xabarlari, 1(4), 88–94.
12. UNESCO. (2021). Higher education and global citizenship: Shaping moral and ethical values in the 21st century. UNESCO Publishing.
13. Yo‘ldoshev, J. G‘., & Usmonov, S. A. (2020). Zamonaviy pedagogik texnologiyalarni amaliyotga joriy etish muammolari. Sharq.